

نوشتن با دوربین

رو در رو با ابراهیم گلستان

پرویز جاهد

www.30bo.com

یادداشت ناشر

انتشار کتاب نوشتن با دوربین در ایران واکنش‌های متفاوت بسیاری در پی داشت. در چاپ جدید این کتاب تصمیم گرفتیم برخی از نوشته‌ها و دیدگاه‌های چهره‌های سرشناس ادبی و فرهنگی را در باره‌ی این کتاب از جمله دیدگاه خود آقای گلستان را ضمیمه‌ی آن کنیم. همچنین گفتگوی آقای علی میرزایی سردبیر نشریه‌ی نگاه نو با آقای پرویز جاهد را که حاوی نکات تازه‌ای درباره‌ی این گفتگو و واکنش‌های موافق و مخالف بعد از انتشار آن است، در این نسخه گنجانده‌ایم.

www.30Books.com

فهرست

- ۹ درباره‌ی این گفتگو
۱۷ ابراهیم گلستان و آثار او

دیدار اول

- ۴۵ شکل‌گیری موج نو
۶۰ فرخ غفاری، شب فوزی و رنالیسم
۶۷ سنت و مدرنیسم
۷۶ فیلمفارسی، سینمای روشنفکری و مخاطبان ایرانی
۸۳ رنالیسم، استعاره و نماد

دیدار دوم

- ۹۱ ذکر یا هاشمی و «طوطی»
۹۸ حزب توده و خلیل ملکی

دیدار سوم

- ۱۱۱ فاکتر، همینگوی و سعدی
۱۱۵ استودیو گلستان، فیلم مستند و نفت
۱۲۰ «موج و مرجان و خازا»
۱۳۱ کانون فیلم و فرخ غفاری
۱۳۵ نقد فیلم، دکتر کاووسی و قیصر
۱۴۴ فروغ فرخزاد و «خانه سیاه است»
۱۵۵ گنجینه‌های گوهر
۱۶۱ تپه‌های مارلیک
۱۷۰ خشت و آینه
۱۸۴ آنتونیونی، آب و گرما و صحرای سرخ
۱۸۷ تاجی احمدی، یک فرشته
۱۹۵ اسرار گنج دره جنی

کیارستمی، کوروساوا و کاپولا ۱۹۷

دیدار چهارم

- ۲۰۹ فیلم مستند، سیراکیوز و نیوزریل
۲۱۵ صادق چوبک، تنگسیر و امیر نادری
۲۱۸ پهلبد و دستکاه سانسور
۲۲۱ کایه دو سینما گدار و دیگران
۲۳۹ هیچکاک و آغاباجی

ضمیمه: درباره‌ی «نوشتن با دوربین»

- ۲۵۵ من نمی‌توانم مماشات کنم: ابراهیم گلستان
۲۵۹ دوباره نگاه کن! گفتگو با پرویز جاهد درباره‌ی انتشار «نوشتن با دوربین»
۲۸۱ نوشتن با دوربین، تصویر دوران سپری شده: بهروز تورانی
۲۸۷ حقیقت تلخ است: احمد ضا احمدی
۲۹۳ «باید دوباره بیندیشم»: محمدعلی موحد
۲۹۵ حق با آقای گلستان است: آیدین آغداشلو
از روزگار رفته حکایت: گزارشی درباره‌ی جنجال‌های کتاب
«نوشتن با دوربین» و ابراهیم گلستان: سام فرزانه
۲۹۷

درباره‌ی این گفتگو

کتاب حاضر، حاصل یک گفتگوی طولانی است که در فاصله‌ی ژوئن ۲۰۰۲ تا دسامبر ۲۰۰۳ طی چهار دیدار با ابراهیم گلستان انجام شده است.

مدتی است که برای پروژه‌ی دکتری خود روی تحقیقی دانشگاهی (در دانشگاه وست مینستر لندن) درباره‌ی سینمای ایران کار می‌کنم تحت عنوان «تاریخ تحلیلی ریشه‌های موج نو در سینمای ایران» که به بررسی و تحلیل ریشه‌ها و خاستگاه‌های «موج نو» در فاصله سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۸ یعنی از زمان ساخته شدن نخستین فیلم داستانی فرخ غفاری با عنوان جنوب شهر (۱۳۳۸) تا ساخته شدن فیلم‌های گلو (داریوش مهرجویی) قیصر (مسعود کیمیایی) و آرامش در حضور دیگران (ناصر تقوایی) در سال ۱۳۴۸ و به‌طور مشخص به سه کارگردان برجسته و پیشگام سینمای روشنفکری و غیرمتعارف ایران در این سال‌ها یعنی ابراهیم گلستان، فرخ غفاری و فریدون رهنما می‌پردازد. فیلم‌سازی که به‌گمان نگارنده زمینه‌ی شکل‌گیری و ایجاد جریان‌ی تحت عنوان «موج نو» را در سینمای ایران فراهم کردند و تأثیر عمیق و انکارناپذیری بر فیلم‌سازان نسل پس از خود گذاشتند. نقش ابراهیم گلستان در این میان، بسیار بارزتر و تأثیرگذارتر از بقیه بوده است.

از آن جا که متأسفانه منابع تحقیقی و پژوهشی اندکی درباره‌ی این فیلم‌سازان نوآور، چه به‌زبان فارسی و چه انگلیسی، وجود دارد و تقریباً نقش تأثیرگذار و برجسته‌ی آنها خصوصاً ابراهیم گلستان در متحول کردن و تعیین مسیر سینمای نوین ایران در نوشته‌های منتقدین، مورخان و محققان داخلی و خارجی نادیده گرفته شده است، انجام گفتگو با دو تن از این فیلم‌سازان که خوشبختانه هنوز در قید حیات‌اند به‌عنوان یکی از متدهای اصلی پروژه تحقیقاتی‌ام تعیین شد.^۱

این گفتگوها علاوه بر این که اطلاعات تازه، دست اول و ناگفته‌ای را درباره‌ی زندگی و آثار این فیلم‌سازان در اختیار محقق قرار می‌دهند، تصویر روشن‌تر و دقیق‌تری از جریان «موج نوی سینمای ایران» و ریشه‌های واقعی آن نیز فراهم می‌کنند.

از قبل می‌دانستم که انجام گفتگو با ابراهیم گلستان کار ساده‌ای نیست. حرف‌های زیادی درباره‌ی خصوصیات اخلاقی و شخصیت ویژه‌ی او خوانده یا از اطرافیان سینمایی و غیرسینمایی وی شنیده بودم.

می‌گفتند بد اخلاق است، حوصله‌ی کسی را ندارد و تن به گفتگو نمی‌دهد. به من توصیه می‌کردند که بی‌خود سراغش نرو و وقت خود را تلف نکن که نتیجه‌ای نمی‌گیری. در واقع، گلستان در طول این سال‌های دراز بسیار کم گفتگو کرده و کم‌تر در مجامع ادبی، هنری و یا سینمایی ظاهر شده است. جدا از گفتگوی او با کریم امامی درباره‌ی خشت و آینه که در سال‌های دور در زمان اکران این فیلم، در کیهان اینترنت‌شال منتشر شده و به‌صورت جزوه‌ی جداگانه‌ای نیز به‌همراه نمایش فیلم توزیع شده است، تنها گفتگویی که از وی به چاپ رسیده، گفتگوی نسبتاً بلندش با نویسنده‌ی روزنامه‌ی آیندگان (گویا قاسم هاشمی‌نژاد) است که پیش از انقلاب انجام شده اما در زمان خود منتشر نشد و تنها پس از انقلاب، گلستان خود آن را در کتاب گفته‌ها گنجانده و منتشر کرده است. دیگر، گفتگویی است به‌زبان انگلیسی برای نشریه‌ای به‌نام چتته که در آمریکا منتشر می‌شود. به‌جز آن، هر چه که در دوران اخیر از گلستان در مطبوعات داخل و خارج از کشور چاپ شده، نوشته‌ها و نامه‌نگاری‌های پراکنده‌ای بود که به‌مناسبت‌های گوناگون در مطبوعات سینمایی و ادبی (مشخصاً مجله فیلم و دنیای سخن) درج شده است و گلستان انگیزه‌ی انتشار آنها را «روشنگری»، «بیان حقیقت» و «ترکاندن دروغ» خوانده است.

تصویری که از گلستان در ذهن من ساخته بودند، موجب نگرانی من می‌شد و مرا از تماس گرفتن با او برحذر می‌داشت. اما، از طرفی کار تحقیق و پژوهش بدون انجام مصاحبه پیش نمی‌رفت. در واقع، از زمانی که وارد لندن شدم و مطالعاتم را شروع کردم، برقراری تماس و ایجاد ارتباط با گلستان یکی

از مهم‌ترین هدف‌هایم بود. به‌علاوه، اساتید راهنمایم منتظر انجام این گفتگو بودند و توضیح علت واقعی تأخیر در انجام این کار به آنان برای نگارنده کمی دشوار بود. سرانجام به‌یاری یکی از دوستانم در رادیو بی‌بی‌سی این کار شکسته شد و او توانست وقتی را برای ملاقات ما با وی تعیین کند. محل زندگی گلستان‌خان‌های بزرگ و قدیمی در خارج از لندن حوالی شهر ساحلی برایتون (منطقه ساسکس)، در فضایی آرام در دل طبیعتی سبز و زیبا و به‌دور از هیاهوی شهرهاست. نخستین دیدار با او اگر چه بسیار خشک و رسمی برگزار شد اما برای ایجاد ارتباط و طرح موضوع و انجام گفتگو کافی بود. گلستان، مردی با قامتی متوسط و موهای سفید و خوش مشرب و سرزنده و چالاک. شلوار چین و تی شرت سفیدی که بر تن کرده بود او را جوان‌تر از سن و سال‌اش نشان می‌داد.

به‌گفته‌ی خودش تمام دوران زندگی‌اش در غربت را به مطالعه، ورزش، تماشای فیلم و نوشتن مداوم رمان‌ها و داستان‌های جدیدش گذرانده است. در خانه‌ای بزرگ، قدیمی و زیبا که دیوارهای آن به نقاشی‌های سهراب سپهری، ابوالقاسم سعیدی، هوشنگ پزشکنیا، بهمن محمصص، حسین زنده‌رودی و چند نقاش مشهور اسپانیایی و انگلیسی تزیین شده است و بسیاری از این نقاشان با امضای خود آنها را به گلستان هدیه کرده‌اند. در همین خانه بود که اخوان ثالث اندکی پیش از مرگ، مدتی را مهمان گلستان بوده است. یک نگاه سطحی و شتاب‌زده به اطاق کارش کافی بود تا دریابم که به تازه‌ترین کتاب‌ها و نشریات منتشر شده‌ی فارسی، انگلیسی و فرانسوی دسترسی دارد و بسیاری از نویسندگان ایرانی قدیمی و تازه‌کار (داخل و خارج از کشور)، کتاب‌های جدید خود را به‌همراه یادداشتی احترام‌آمیز برای او فرستاده‌اند و نظر او را جویا شده‌اند.

باید خیلی محتاطانه پیش می‌رفتم و در وهله اول اعتماد او را جلب می‌کردم. برای این منظور نسخه‌ای از طرح تحقیقاتی خود را در اختیارش گذاشتم و از وی خواستم پس از مطالعه درباره‌ی آن اظهار نظر کند. در این دیدار متوجه شدم که اشتیاق شدید و انگیزه‌ی قوی من برای انجام گفتگو، نظر

نوشتن با دوربین کتابی است چالش‌گر که در دو وجه حرکت می‌کند؛ وجهی در تبیین و شناساندن جایگاه ابراهیم گلستان فیلمساز است که به زعم او تمامی زوایای کارش روشن یا بازگو نشده است و او خود را ملزم دیده تا روشنگری کند. وجه دیگر این کتاب روایت آقای گلستان است در باب یک دوران. آیدین آغداشلو

نوشتن با دوربین کتاب جذابی است. هر خواننده‌ای از نسل ما آن را با ولع خواهد خواند و دوران خود را مرور خواهد کرد. حاضر جوابی، قدرت استدلال، نگاه تیز و بینش عمیق از خصوصیات ابراهیم گلستان است که در این گفتگو نیز به کمال ظاهر شده است.

سیروس علی‌نژاد (نشریه نگاه نو شماره ۶۷)

ابراهیم گلستان صراحت دارد و مردم ما صراحت را با خشونت و زمختی یکی می‌دانند. مردم ما با فرهنگ محافظه‌کاری، لاپوشانی، تعارف‌های الکی، احتیاط کاری و ریاکاری بزرگ شده‌اند. چه مرم عادی‌مان، چه نویسندگان و شاعران و فیلسوف‌هایمان و چه بوروکرات‌ها و تکنوکرات‌هایمان.

لیلی گلستان

کتاب نوشتن با دوربین را خواننده‌ام. مطالب جالب توجهی در این کتاب بود. من به آقای گلستان علاقه دارم و برای ایشان احترام قایل هستم.

پرویز دویلی

کتاب نوشتن با دوربین با طوفان سهمناکی آغاز می‌شود و هرچه مصاحبه به پیش می‌رود خواننده با شخصیت گلستان و حقیقت او بیشتر و بیشتر آشنا می‌شود. کتاب با زمزمه‌ی چشمه‌ای پاک و زلال به پایان می‌رسد.

احمد رضا احمدی

نوشتن با دوربین به‌عنوان یکی از معدود منابع و مراجع موجود درباره ابراهیم گلستان و آثار او، اثری است ماندنی و کم‌نظیر که به‌سهم خود به برطرف کردن فقر موجود در زمینه منابع پژوهشی در مورد سیمای ایران کمک می‌کند.

این گفتگوی بلند با ابراهیم گلستان، نویسنده و فیلمساز بلندآوازه ایرانی، از بسیاری جهات استثنایی است. دامنه مباحث مورد گفتگو، جسارت در پرسش‌ها و بی‌پروایی در پاسخ‌ها و اصولاً حجم این مصاحبه از جمله این موارد استثناست. مجموعه بحث‌ها و پرسش و پاسخ‌ها قطعاتی از سیمای مرد هرمنند را تکه تکه در کنار هم می‌گذارد تا به ابعاد شخصیت مردی شکل دهد که چندان مایل نیست درباره خود حرف بزند. اما درباره جهان، آنگونه که خود می‌بیند، بسیار سخن دارد.

بهروز تورانی (منتقد فیلم)

نشر اختران

ISBN:978-964-7514-57-6

9 789647 514576